

Paul Watzlawick

VŠECHNO DOBRÉ

JE K NĚČEMU ZLÉ

portál

Paul Watzlawick

VŠECHNO DOBRÉ

JE K NĚČEMU ZLÉ
aneb řešení paní Hekate

portál

Původní německé vydání:
Vom Schlechten des Guten oder Hekates Lösungen
vyšlo v nakladatelství PIPER Verlag GmbH, München 1986
(3. rozšířené vydání 1993)
© Paul Watzlawick (inheritors)

České vydání:
Translation © Zbyněk Vybíral, 1995, 2015
© Portál, s. r. o., Praha 2015

ISBN 978-80-262-0840-2

OBSAH

Předmluva	7
Jistota, bezpečný sebepych – první vrah smrtelných . .	13
Dvojnásob víc je dvakrát tak líp	19
Všechno dobré je k něčemu zlé	25
Třetí cesta, která (údajně) neexistuje	33
„Řetězová reakce“ dobra?	39
Hry s nenulovým součtem	45
Krásný digitalizovaný svět	53
„Vím přesně, co si myslíš“	61
Neuspořádanost a uspořádanost	73
Humanita, divinita, bestialita	77
Smutná neděle	81
Je to <i>to</i> ?	87
Literatura	93

PŘEDMLUVA

Milí čtenáři!

Existují určitá řešení, pro která dosud nemáme trefné označení a která vymýšlejí ti, kdož mají *patend* na rozum. Toto slovo není tisková chyba, nýbrž pokus o těsnější propojení dvou pojmů: V němčině máme *Patentlösung* („patentované řešení“). Naproti tomu výraz *Endlösung* je v Evropě ve svém děsivém významu konečného řešení bezprostředně znám už pouze nám starším lidem. *Patend* na rozum kombinuje oba tyto pojmy. Plodí řešení, které se s konečnou platností vypořádá téměř se vším, takže ze světa odstraní nejen problém, ale i všechno, co s ním souvisí – přesně v duchu staré medicínské anekdoty: Operace se zdařila, pacient zemřel.

Nový je tedy toliko výraz; zpupnost, která je v něm obsažena, je známa od pradávna. Dovolím si zde tento pojem rozvést na příkladu Shakespearovy tragédie *Macbeth*.

V porovnání s hloubkou a tajuplností mnoha Shakespearových postav se role tří čarodějnic v *Macbethovi* zdá poměrně jasná. Jejich velitelka, zlověstná bohyně osudu *Hekate*, je pověřila, aby přivodily Macbethův pád tím, že mu budou předpovídat velkou budoucnost, které uvěří tím ochotněji, čím více

bude odpovídat jeho lačné touze po moci. Jakmile se pokusí tato proroctví uskutečnit, je ztracen, už ho nic nezachrání.

Na to, *proč* jde Hekatě tolik o Macbethův pád (a jak uvidíme dále, o pád mnoha a mnoha dalších lidí), se ani při nejlepší vůli nedá dost dobře odpovědět. Bezpochyby si přeje jeho pád a také ho nakonec dosáhne. O tom, *jak* její patend na rozum inscenuje konečné řešení, budeme podrobně referovat v následujícím textu – a to nejen s odkazem k Macbethovi, nýbrž i s citacemi jiných, modernějších případů.

Pokud to, vážený čtenáři, dosud nevíš: Konspirativní postupy Hekatina teamu se v žádném případě neomezují na to, co v 11. století potkalo Macbetha; jsou spíše nadčasové – ovšem s tím důležitým rozdílem, že Hekate dnes, o deset století později, disponuje podstatně elegantnějšími technikami. Základní princip se však dá odvodit už z *Macbetha*.

Co je Hekatě platné, že čarodějnice dovedly Macbetha tak daleko, že návrat už pro něj pozbývá smyslu („Tak daleko jsem zašel do krve, / že, kdybych nebřed dál, by zrovna tak / byl návrat šeredný jak přežití“)? V jeho „divném sebeklamu“ ho ještě přece jen trýzní „bázeň nováčka; cvik schází“ mu (III/4); není tedy dostatečně připraven na svou záhubu a mohl by někde Hekatiným čarodějkám vyklouznout. Hekate se cítí svými služebnicemi podvedena, a proto je nucena převzít režii sama:

*Či nemám proč, vy drzé šeredy,
jež s Macbethem zde drží besedy
a hádanky a kejkle snují
a věci smrti rozhodují?*

*Však mne, jež vašim kouzlům vládne
a bez níž zloby není žádné,
jste nevolaly k přispění
a k slávě svého umění? (III/5)*

A jak Hekate zařídí, že se Macbeth nevzpamatuje a nepokusí se napravit hrůzy, které napáchal, že nezachrání, co se ještě zachránit dá? Naše čarodějka ho nepovzbuzuje, jak bychom se snad mohli domnívat, aby se odvážil i toho nejstrašnějšího, aby věřil ve své štěstí, a podobnými jalově vemlouvavými řečmi. Naopak – přikáže svým čarodějkám, aby ho ukolébaly v jeho sebejistotě:

*v boj vyzve smrt i osud směle
a bude doufat v sebeklamu
nad moudrost, spásu, bázeň samu.
A známo vám, bezpečný pych
že první vrah je smrtelných. (III/5)*

Čarodějky mu věští, že se může plně spolehnout na tento „bezpečný pych“:

*buď smělý, rozhodný a krvavý;
pro lidskou moc jen smích měj v odvetu, (IV/1)*

neboť by musely nastat dvě události, zaprvé totiž:

*nikdo neublíží Macbethu,
kdo z ženy narozen, (IV/1)*

a zadruhé:

*neb nikdy Macbeth nepodlehne, věz,
než veliký se od Birnamu les
v boj proti němu pohne útokem
po Dunsinanském chlumu vysokém. (IV/1)¹*

Jelikož se mu obě věci zdají nemožné, cítí se ještě jistější a připravený k rozhodujícím zločinům. Bohužel má smůlu: Zjevně se nevyzná v porodnictví, takže je zabit Macduffem, který přišel na svět „císařem“, a jeho hrad Dunsinan je přepaden nepřátelskými oddíly maskovanými listím z birnamského lesa.

Macbeth není samozřejmě *jediný*, i když jde asi o nejznámější případ z Hekatiny praxe. Její činnost sahá daleko do minulosti, až do dionýské epochy antické. A naopak: Je mi známa řada dalších a podstatně novějších případů, ve kterých Hekate použila podobných konečných řešení svého patendu na rozum nebo se je chystá použít, aby svět postihlo neštěstí.

¹ Přeložil Josef Václav Sládek.

Podrobné a mnohaleté studium těchto případů mi dovoluje uvést zde několik konkrétních důkazů o jejich specifických taktikách. V této souvislosti se samozřejmě rozumějí dvě věci. Zaprvé, jsem ve své profesi vázán mlčenlivostí, takže zde nejmenuji informační zdroje a bez výjimky jsem změnil rovněž všechna jména i místní údaje. Zadruhé, Hekate už dnes nemá tři ruce, neobklopuje se vyjícími psy a nevládne kouzelným a strašidelným přízrakům. Nejspíš žije v luxusní vile u Středozemního moře, která zvenčí vůbec nevypadá zlověstně. A podobně je tomu s jejími metodami, jež dnes využívají zdánlivě nevinné, obecné vymoženosti moderního každodenního života.

Chci svou knihu začít popisem jednoho případu, k němuž se pak v závěru vrátím. Na nejpřiléhavější předzívku, „kohokoli“, si už bohužel činí nárok Hugo von Hofmannsthal, takže, aby mě neoznačili za plagiátora, budu mluvit o „našem člověku“.

JISTOTA, BEZPEČNÝ SEBEPYCH – PRVNÍ VRAH SMRTELNÝCH

Byl jednou jeden muž, žil šťastně a spokojeně, dokud si jednoho dne, možná ze zbytečné zvědavosti, možná z čiré lehkomyšlnosti, nepoložil otázku, jestli se život řídí nějakými pravidly. Neměl na mysli to, že na celém světě existují zákony, že říhnutí po jídle platí v mnoha krajích za nevychovanost a v jiných za poklonu vyseknutou paní domu nebo že po zdech se nemají škrábat obscénní graffiti, když někdo neumí pravopis. Ne, o to mu nešlo; nezajímala ho pravidla, která jedni lidé vymýšleli pro jiné. To, co chtěl znenadání vědět, byla odpověď na otázku, zda má život svá vlastní pravidla nezávisle na lidech.

Kdyby si raději tuto nešťastnou otázku nikdy nepoložil, neboť s ní přišel o štěstí i spokojenost! Od té doby se mu vedlo podobně jako známé stonožce, které se ve vší nevinnosti zeptal šváb, jak prý dokáže tak elegantně a harmonicky pohybovat tolika nohama. Stonožka se zamyslela – a od té chvíle neudělala krok.

Pokud bychom to měli říct méně banálně, vedlo se našemu člověku podobně jako svatému Petrovi, který vystoupil z lodi a pospíchal za Kristem kráčejším po hladině – dokud ho nenapadlo, že takový zázrak není možný. V tom okamžiku počal tonout a málem se utopil. (Rybáři a námořníci jsou, jak známo, často neplavci.)

Náš člověk byl od přírody myslitel – což bylo součástí jeho problému. Usoudil, že otázka po uspořádanosti světa je zároveň otázkou, zda svět skýtá jistotu (a zda se v něm může cítit jistý), a že odpověď má znít buď „ano“, nebo „ne“. Kdyby zněla „ne“ – už tady se však zarazil. Svět bez pravidel, život, který nemá řád? Jak až dosud žil, podle čeho se rozhodoval? Poklidná jistota jeho dosavadního života a činění byly tedy něčím absurdním a neskutečným. Nyní takřikajíc pojezdil ze stromu poznání: Poznal však jen to, že nic nezná. Neponořil se do vod jezera Galilejského, nýbrž propadl se dírou do sklepa, z níž už před ním řečnil Dostojevského antihrdina, popuzený naším příliš světlým světem vezdejší:

Pánové, zapřísahám vás, že znát příliš mnoho je nemoc, opravdová, skutečná nemoc. [...] Neboť přímým, zákonitým a bezprostředním plodem poznání je zahálka, tedy že uvědoměle složíte ruce v klín.

Ale náš člověk nechtěl zahálet ve sklepech. Pesimisté by snad mohli tvrdit, že ještě nepatřil k nim. Vždyť stále ještě chtěl přijít věcem na kloub. Protože nemohl přijmout „ne“ jako odpověď na svou otázku, rozhodl se, že bude pátrat po důkazech, které potvrzují „ano“. Aby si byl zcela jist, chtěl toto „ano“ slyšet z úst nejpovolanějších, chtěl, aby mu to řekl představitel královské vědní disciplíny.